

KAKO SE (ETNOLOŠKI) KORISTITI FILMOVIMA I TELEVIZIJSKIM EMISIJAMA

ALEKSEJ GOTTHARDI-PAVLOVSKY

HRT, Hrvatska televizija

Program za kulturu, Odsjek emisija pučke i predajne kulture

Prisavlje 3, 10000 Zagreb

aleksej.gotthardi-pavlovsky@zg.hinet.hr

UDK: 39.01:7.097

Kratko priopćenje

Primljeno: 25.10.2002.

Prihvaćeno: 1.12.2002.

Ovaj se naputak može pridružiti Popisu arhiviranih emisija... s područja Dalmacije..., no jednako se tako može pridružiti i dosadašnjim njemu sličnim Popisima, objavljenima u *Etnološki tribinama* br. 21, 22 i 23. Naime, riječ je o uputi namijenjenoj svima, a u prvome redu etnologima koji se uradcima televizijske produkcije žele koristiti u svojem stručnom, odn. znanstvenom radu. Valja i napomenuti da je sadržaj ovog naputka primjenjiv i na ostale (dokumentarne) emisije HTV-a, tj. drugih njegovih redakcija jer se taj tip emisija u svih HTV-ovih programskih jedinica proizvodi u približno istim produkcijskim uvjetima.

Prije svega, odmah na početku, treba otvoreno reći i potcrtati da su televizijske emisije — kao i filmovi — svojevrsni konstrukt. Naravno da se to isto može reći i za bilo koji znanstveni i stručni članak, no odmah valja upozoriti i na krucijalnu razliku: znanstveni rad dužan je podastrijeti dokaze svojih tvrdnji da ih svatko tko to želi, osobno može provjeriti. Stoga takav rad mora navesti i popis iskorištenih izvora, tj. literature i drugih radova. Od televizijske emisije i filma nitko to i ne očekuje, jer je u njima to gotovo nemoguće napraviti. Na odjavnoj bi se špici, doduše, i mogao navesti popis upotrijebljenih izvora, no samo ako nije dugačak. Navoditi, međutim, citate i bibliografske jedinice unutar samog korpusa emisije ili filma, bilo bi deplasirano.

Drugi, možda i najvažniji argument tvrdnje da tim proizvodima valja pristupati s rezervom, njihovi su proizvodni uvjeti. Naime, već sama priroda i tehnologija filmske i TVproizvodnje (kao vizualna dokumentaristika tehnički su istovjetne) nameće neophodnost prilagođavanja snimanog realiteta, barem u određenom postotku. To znači da ono što je snimljeno i prikazano na filmu i TV emisiji, u najboljem slučaju može samo djelovati, a ne uistinu i biti nenamješteno i stvarno. U najboljem slučaju riječ je, dakle, o uspješnoj iluziji. Drukčije, jednostavno, ne može biti, ako želimo da određeni film ili emisija budu zanimljivi i dojmljivi. I što su produkcijski uvjeti "tješnji", stupanj je namještenosti scena i situacija viši. Konkretno, terenske tridesetominutne emisije HTV-ova Odsjeka emisija pučke i predajne kulture (bivše Redakcije narodne glazbe i običaja) prosječno se snimaju šest dana, u što je uključen i put. Iznimno, ako je potrebno višekratno izlaženje na teren, broj dana snimanja može biti nešto veći (osam do devet dana najviše). To znači da u takvoj produkciji nema vremena za čekanje, da se situacije

spontano dogode ili za ponavljanje snimanja istih scena u primjerenijim okolnostima dok se ne dođe do najbolje verzije. Stoga treba uzeti u obzir da su i dosadašnje i buduće emisije te redakcije, tj. njihove teme (radnje i društveni kontekst), sigurno barem u nekoj mjeri podređene navedenim uvjetima proizvodnje. Zato u emisijama treba očekivati kraćenja radnji ili pak njihovo izvođenje na mjestima na kojima ih je lakše snimiti umjesto na onima na kojima se stvarno izvode, kao i uopće, izbor radnji i situacija. Zbog neophodnosti takvih "prevara", neizbježnih u spomenutim produkcijskim uvjetima, logično se dolazi do zaključka da te emisije ne mogu biti pouzdanim izvorom podataka o građi koja se u njima iznosi. Istodobno, zbog dramaturških razloga, tj. efekta koje moraju ostvariti kod gledatelja, ne može se niti očekivati da se u njima objasne svi uvjeti u kojima su rađene.

Jedini, dakle, pravilan metodološki pristup korištenju tih audiovizualnih proizvoda bio bi taj da nakon (možda i nekoliko puta) odgledane emisije napravimo popis pitanja i s njim odemo do njezinog(-ih) autora. Samo nam on(i) mogu pružiti potpun uvid u sve okolnosti; na žalost, koji put i on(i) samo donekle — stoga što se nakon mnogo godina ni od njih ne može očekivati da se sjećaju svih detalja i okolnosti nastanka emisije ili filma. Da stvar bude gora, neki su već i pokojni, a neki pak u mirovini, dakle, starije su dobi, što znači da ne možemo dugo čekati na njihove odgovore. Što onda učiniti?

Zapravo ništa, ili barem ne puno. Jednostavno, moramo shvatiti da filmovi i TV emisije ne mogu ispuniti sva znanstvena očekivanja i potraživanja, već se njima treba koristiti samo kao jednom od ilustracija određene teme u određenom fizičkom i vremenskom prostoru. Stoga ih je najbolje, kad god je to moguće, kombinirati s drugim izvorima podataka.

Srećom, s razvojem tehnologije etnologizma se otvaraju nove mogućnosti za znanstvenu uporabu audiovizualnih medija (zapravo, razvoj tehnologije uvijek i jest stvarao mogućnost razvoja novih znanstvenih metoda). Prvi se put u ljudskoj povijesti stvorila mogućnost da pisani tekst i pokretna slika budu smješteni na jedan te isti nosač — CD-ROM, odn. DVD-ROM. To znači da napokon postaje moguće na istom mediju pokazati film i objasniti čitavu uvjetovanost njegova nastanka, i obrnuto, pisani tekst ilustrirati audiovizualnim segmentima.

Međutim, neovisno o CD-ROM-ovima, i filmovi i televizijske emisije ostaju nam sredstvom specifična i nezamjenjiva izričaja, kakva niti jedan drugi medij (uključujući i tiskovni, dakle i knjige i članci) ne može pružiti. Televizijske emisije pritom imaju i svoju popularizacijsku ulogu. To znači da ostaju korisnima za etnologe, no uz važnu napomenu: onaj koji se njima (u bilo kojem "smjeru" i na bilo koji način) koristi, mora u potpunosti biti svjestan njihovih mogućnosti i ograničenja.